

Waardevol Tiel

werkgroep voor cultuurhistorie en leefomgeving

JUBILEUMUITGAVE
FEBRUARI 2011

Terugblik en korte vooruitblik
na 35 jaar activiteiten voor behoud
van natuur, milieu en cultuurhistorie
door voorzitter Arnoud Reijnen
in Tiel en directe omgeving
ter gelegenheid van ons mini-symposium
Het Verleden Heeft Een Toekomst
zaterdag 26 februari 2011
in de Hyacinthuskapel te Tiel

Ten geleide

Nu al weer 35 jaar een werkgroep in Tiel. Eerst onder de naam Milieuwerkgroep Tiel en omstreken, na een stevige discussie over werkwijze en doelstellingen “Waardevol Tiel, werkgroep voor cultuurhistorie en leefmilieu”. Een werkgroep, geen actiegroep. Een club kritische en creatieve mensen die zich richten op de kwaliteit van het milieu, de natuur en het behoud van cultuurhistorisch waardevolle landschappen en gebouwen in Tiel. Een vereniging met zo’n 60 leden die uit principe zonder subsidie en vanuit een onafhankelijke positie werkt. Die leden van Waardevol Tiel komen uit alle hoeken van de samenleving, uit alle politieke windstreken.

Visie

Door de jaren heen heeft Waardevol Tiel een visie ontwikkeld. Natuur, milieu en cultuurhistorie hangen samen. Zonder natuur in de buurt, zonder een goede kwaliteit van het milieu, zonder een stad die haar verleden zichtbaar en tastbaar maakt, is er geen goed woon- en werkklimaat. Tiel is een stad met een rijk verleden, een verhaal dat het waard is om het door te geven aan volgende generaties en bezoekers. Tiel ligt in het Rivierengebied, met een rijk landschap en een rijke natuur die internationaal van belang is. Dat is een grote rijkdom. Die kwaliteit van leven te behouden, daar gaat het om.

Juridische procedures zijn niet het eerste instrument dat wij gebruiken. Natuurlijk, die zijn soms onvermijdelijk. Waar het ons primair om gaat is het aandragen van alternatieven, het stimuleren van de discussies. Het lostrekken van de discussie over wat wij als de waarden van Tiel beschouwen uit het moeras van onwrikbare posities. Dat is niet altijd makkelijk en soms zelfs ronduit moeilijk. Het is onze werkwijze. Waarbij nog komt dat de gang naar de rechter niet eenvoudig is en steeds meer kost.

Het verhaal

Het verhaal van de Milieuwerkgroep Tiel en nu Waardevol Tiel is vooral het verhaal van mensen. De mensen van het eerste uur, Aafje Ippel, Tom van der Monde, Geert van Atteveld en Arend Houtkoop. Het verhaal van mensen die zich steeds ingezet hebben, ieder vanuit hun eigen kennis en bekwaamheden. Zonder nu maar volledig te kunnen zijn denk ik dan bijvoorbeeld aan Ben Schiltmans, Bert Schijf, Robert Barendsen, Mas en Tine Rijkssen, Gerrit Jungheim, Kees van Groeningen, Huub van Heiningen, Janny van Keulen, Victor van Nederveen, Ton Schiltmans, Jan van Doesburg, Chris Koolma, Martin van Straalen, Carla Daalderop. Ook notaris Haanebrink, die de werkgroep belangeloos van statuten voorzag, mag niet ongenoemd blijven. De lijst is niet compleet, ik weet het. Mijn verontschuldigen aan de mensen die ik vergeet te noemen, hun verdiensten zijn er niet minder om.

Je spreekt ook over 35 jaar vergaderingen. Eerst in de “Betere Wereld”, de wereldwinkel in een kelder onder het Hof van Arkel. Dat was letterlijk ondergronds vergaderen. Wij kwamen bijeen in de pastorie van de Dominicuskerk, de voormalige Armenschool, het inloopcentrum bij de St. Maartenskerk, het kerkelijk bureau van de Maartenskerk en tal van huiskamers waar onze gastheren en –vrouwen rijkelijk voor koffie en koekjes zorgden.

Wat in die 35 jaar ook veranderde is de relatie met de overheid. Het is toch zo dat bestuurders - van welke overheidslaag ook - iets willen realiseren. Er is een soort onvermogen, om van onwil maar niet te spreken, om met discussie om te gaan. De discussie gaat tussen het college en de raad of de staten of de Raad van State, niet met de samenleving. Voor ons is dat een uitdaging, geen klacht.

Wie terugkijkt, raakt verbaasd over de rijkdom aan onderwerpen rond het thema kwaliteit van leven waar wij ons mee bezig gehouden hebben. Veel is aan de orde gesteld, veel liep op niets uit en er zijn gelukkig ook successen te melden. Wij gaan door, Tiel is het waard.

De voorzitter van Waardevol Tiel,
Arnoud Reijnen

Hoofdstuk 1- Het internationaal milieujaar

Het was mei 1975. In Tiel verschenen berichten in de krant, het milieu stond ook lokaal op de agenda. In clubhuis “de Poort”, dat ooit stond waar nu de ingang van de openbare bibliotheek was, was een vergadering uitgeschreven. Het was het internationaal milieujaar, de Club van Rome had in 1972 een rapport gepubliceerd, “Grenzen aan de groei” waarin een verband gelegd werd tussen de groei van de wereldbevolking, het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen. Een thema dat nog steeds opgeld doet. Lees de berichten over schaarse grondstoffen en stijgende voedselprijzen. De top van Unilever maakt zich openlijk zorgen maakt over speculatie met voedsel. De televisie, destijds twee netten waarnaar iedereen keek, liet met regelmaat rapportages zien waarin milieukwesties aan de orde kwamen. In Rotterdam smaakte het drinkwater naar chloor. In de veenkoloniën waren de kanalen tijdens de strokartonfabricage bedekt met een stinkende schuimlaag. De dode vissen die de Rijn afdreven door de lozing van endosulfan bij Sandoz staan bij velen nog in het geheugen gegrift.

Het eerste uur

Nu was er eerder een poging gedaan om in Tiel een milieclub op te richten maar dat initiatief van de dames Bannink en Daalderop richtte zich op het Tiel binnen de grachten. Dat was wellicht een te beperkt werkterrein. De vergadering in de Poort druk bezocht. Een aantal nieuwsgierige leden van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, afdeling Tiel, waaronder uw huidige voorzitter, waren aanwezig. Die discussie over het milieu in Tiel leidde tot de vorming van een miliegroep. Pardon, een milieuwergroep, want er werden al snel een aantal principiële posities ingenomen. Een werkgroep moest het worden, geen actiegroep. Overleg, overtuigen en op grond van kennis werken, constructief met oplossingen komen, daar draaide en draait het om. Opereren binnen de wet is een ander belangrijk uitgangspunt. Ook was iedereen het er vrij snel over eens dat die werkgroep onafhankelijk moest kunnen werken. Subsidie bij de overheid zou dus niet worden aangevraagd. Dat is nu nog zo, behoudens een voorval.

Aan de slag

Ondertussen ging in dat voorjaar van 1975 een enthousiaste ploeg mensen aan de slag. De eerste inkomsten werden verworven door op verzoek van Staatsbosbeheer zwemmers in de Burense Put te tellen. Een deel van dat geld werd geïnvesteerd in een fors spandoek waarop in kloeke letters “Milieuwergroep Tiel” stond. Van PVC, dat gemeen stonk. Het spandoek was vrij snel daarna verdwenen. Het heeft misschien elders goede diensten gedaan bij het kamperen of picknicks...

Het milieu vroeg ook op een andere manier de aandacht. De lokale melkfabriek in de Stationsstraat werkte nog met een stoommachine die het nodige roet uitbraakte over de schone was in de omgeving. Dit tot grote ergernis van de buurt. De melkfabriek werd een paar jaar later gesloten en nadien

De oude melkfabriek aan de Stationsstraat

gesloopt. Overigens leidde het verzoek om de Hinderwetvergunning in te zien tot een kritische ondervraging door gemeentesecretaris Koops. Waarom wij bedrijfsgegevens wilden inzien? Het feit dat mijn vader gemeenteambtenaar was geweest zal ook wel aan de argwaan hebben bijgedragen...

Een andere activiteit van die eerste maanden was een actie om te voorkomen dat de motorolie van auto's in het riool verdween. Er werden posters gemaakt die her en der in etalages en bij garages opgehangen werden. De rekening van die posters werd overigens bij de gemeente en het pas opgerichte zuiveringsschap Rivierenland ingediend. Burgemeester Klaas Broekens las de brief van de Milieuwerkgroep met een enorme grijns voor in de vergadering van de gemeenteraad die spontaan en unaniem een gebaar maakte. Ook het zuiveringschap kwam over de brug. De verstandhouding met het zuiveringschap, waar een nieuw soort functionaris rondliep, een voorlichter, was al snel zeer goed. Theodoor van Leeuwen en nadien zijn opvolger Henk van Loon, hielpen met goede raad en tips.

De bomen en struiken langs het pad tussen de toenmalige chemische fabriek Verdugt en de Algemene Begraafplaats aan de Papesteeg waren over enkele tientallen meters afgestorven. Verdacht, vonden wij toen al. Dus werd er een met de hand geschreven rapport opgesteld, dat in de vergadering werd besproken en leidde tot een brief aan de gemeente. Die brief werd overigens nooit beantwoord en was enkele maanden nadien door de gebeurtenissen achterhaald.

Hoofdstuk 2- Het milieu

In de zomer van 1976 explodeerde er in Italië een fabriek in het plaatsje Seveso. Een gebeurtenis die voor veel opschudding zorgde. Er kwamen dioxinen vrij, de televisie toonde beelden van het opruimen van de puinhoop met mannen in maanpakken om contact met de verontreiniging te vermijden. Een deel van de bevolking leed onder de gevolgen van de uitstoot. Op Europees niveau kwam er wetgeving om de bevolking te beschermen tegen de gevolgen van industriële ongevallen, in Nederland uitgewerkt in het Besluit Risico Zware Ongevallen dat aan bedrijven met een hoog milieurisico extra regels en verplichtingen oplegt. Chemiepack in Moerdijk, recent in vlammen opgegaan, is zo'n bedrijf, maar dit terzijde.

Verdugt, de vuurproef

In Tiel West staat Verdugt, een chemisch bedrijf rond het begin van de vorige eeuw ontstaan uit een azijnfabriek en een fabriek waar mandflessen gemaakt werden. Gesticht door een Russische emigrant die op last van de burgemeester door de politie in de gaten gehouden moest worden. Een onderneming aan de uiterste rand van Tiel, tegen de grens met de voormalige gemeente Wadenoijen aan. Precies daar waar de gemeente Tiel decennia later, na de annexatie van Wadenoijen tegen de zin van Verdugt, een woonwijk bouwde. In juli/augustus van 1976 viel het op dat de bomen en struiken achter Verdugt, aan de Tielerwaardlaan, het blad lieten vallen en er uitzagen alsof de herfst volop zijn intrede had gedaan. Er werd onderzoek verricht en het bleek dat er bij onderhoudswerkzaamheden een klep omgekeerd gemonteerd was. Het gevolg daarvan was weer dat er uit de loods in kwestie, waar landbouwchemicaliën geformuleerd werden, Jebo-loofdood Tiel-West was ingeblazen. Jebo-loofdood is een inmiddels verboden stof die gebruikt werd om het loof van aardappels te laten afsterven zodat de piepers sneller en makkelijker gerooid kunnen worden. Toen ook nog bekend werd dat het enige middel tegen Jebo-loofdood een geneesmiddel tegen strijdgassen uit de Eerste Wereldoorlog, British Anti Lewisite of BAL, was kwam steeg de onrust tot grote hoogte.

Het incident in Tiel was reden voor "Ons Medisch centrum" uit Oss, een aan de SP (toen nog ferm Marxistisch) verbonden gezondheidscentrum, om mensen naar Tiel af te vaardigen, onder wie de arts Joke van Ballegooyen. Er werd aangestuurd op een bevolkingsonderzoek en toen de overheid niet reageerde kwam er actie van de kant van Ons Medisch Centrum.

De Milieuwerkgroep Tiel was op dat moment al aangesloten bij de Gelderse Milieufederatie waar milieukundigen als de veel te vroeg overleden Martin van Straalen hun deskundigheid inzetten om tot een aanpak te komen. Daarbij kon ook een beroep gedaan worden op de landelijke koepelorganisatie, de stichting Natuur en Milieu. Hinderwetdossiers werden nageplozen en er werd tot voor de Raad van State geprocedeerd om tot een veiliger onderneming te komen door strengere vergunningen. Procedures die vaak in de kleine keuken van de flat van Geert van Atteveld en Annerie Naus aan de graaf Waltgerlaan werden voorbereid. Af en toe werd ook op een wat ongebruikelijke wijze onderzoek gedaan. Hoe kom je er achter of die ene gammele opslagtank bijvoorbeeld nu echt niet meer gebruikt wordt? Men neme een halve baksteen en gooit die met kracht tegen de tank aan. Klinkt het dof, dan is hij vol. Het galmde en vervolgens moest er een sprintje getrokken worden om de bedrijfsbewaking voor te blijven.....

Buurtbewoners vragen om een gesprek met de directie van Verdugt

Vrij snel werd duidelijk dat Verdugt werkte op basis van een Hinderwetvergunning uit 1948 die in geen geval de productieprocessen van de onderneming uit 1976 dekte. Of beter gezegd, een vergunning die zo ruim geformuleerd was dat vrijwel alles kon. Er was stevige aandrang om de fabriek te sluiten. Dat zorgde overigens weer voor de nodige onrust bij de medewerkers van de onderneming die bang waren hun baan te verliezen. Ze trokken demonstrerend door de straten van Tiel richting het stadhuis.

De verplaatsing of het sluiten van het bedrijf is onderzocht en bleek een rekening van 60 miljoen gulden op te leveren. Want wie een vergunning van een bedrijf intrekt, tast een recht aan en dus komt dan de rekening bij de overheid terecht. Dat geld had de gemeente niet en daarmee was die kous af. Verdugt veranderde en moderniseerde. Wat niet weg nam dat de buurt nog herhaaldelijk werd opgeschrikt door bedrijfsbranden en incidenten. Het werd verkocht door de eigenaar, Internatio Alchemij aan BP. Nu is het eigendom van het Finse Kemira en produceert nu additieven voor o.a. de voedingsindustrie. Het bedrijf is niet meer te vergelijken met de vroegere onderneming.

Het staartje van Verdugt: Internatio Alchemij

De affaire Verdugt bleek nog een staartje te hebben. Om precies te zijn: Internatio Alchemij. De vervoersonderneming van Verdugt werd verzelfstandigd en ging aan de andere kant van de Papesteeg verder als groothandel en transporteur van chemische stoffen. Het bedrijf werkte slordig. De bodem bleek vervuild te zijn, een vervuiling die ondergronds doorliep tot ver onder het bedrijventerrein van Verdugt. De opslag deugde niet en zo waren er wel meer dingen. Uiteindelijk vroeg de onderneming een nieuwe Hinderwetvergunning aan die door ons werd aangevochten. Te slap maar ook Internatio ging in beroep, die vonden de voorwaarden te ver gaan. In afwachting van de zitting van de Raad van State bleef het rustig. To die ene zomeravond.

Ik studeerde nog en moest een tentamen voorbereiden. Waar beter dan in het ouderlijk huis, in alle rust. In de morgen zag ik mijn moeder met de buurvrouw in een gesprek. Het bleek dat zowel mijn moeder, de hond als ondergetekende door loeiende sirenes en de luidsprekers van politiewagens heen geslapen hadden. In de nacht was een afsluiter van een grote tank met industrieel zwavelzuur afgeknapt wat leidde tot een grote dampende plas en veel stank. Omwonenden waren wakker gemaakt en uit hun huizen gehaald. Naar verluidt waren er beschuldigingen geuit dat dit wel een daad van enkele leden van de milieuwerkgroep zou zijn geweest. Daarvoor is later excuus aangeboden. De lekkage was gewoon te wijten aan corrosie.

Dat riep overigens wel de vraag op naar de stand van zaken rond de Hinderwetvergunning. Een telefoontje naar de Raad van State leverde op dat het bedrijf het beroep had ingetrokken en dat de hele vergunning van de rol gehaald was. Met andere woorden, er lag een nieuwe, rechtsgeldige vergunning met de nodige eisen waaraan niet voldaan werd. Het bleek dat de onderneming tegen de toenmalige portefeuillehouder milieu gezegd had het bedrijf te zullen sluiten als aan de eisen van de vergunning voldaan moest worden. Dat leverde dus een zeer pittige brief op richting zowel de gemeenteraad als de provincie waarbij uiteindelijk het boetekleed moest worden aangetrokken. Uiteindelijk is de chemicaliëngroothandel gesloten en rest nog een bult verontreinigde grond aan de Papesteeg.

Overigens is er ook nog een incident geweest met een vrachtwagen die zijn lading op de Teisterbantlaan verloor. Onschuldig volgens iedereen. Maar wat onbekend was, is dat een monster van het zand dat gebruikt werd om de lading te bergen, nog dezelfde middag onder een gaschromatograaf van de Utrechtse universiteit lag. Een tikje argwanend was dat achteraf misschien wel...

De vergunningen

De affaire Verdugt was er de oorzaak van dat de gemeente in de jaren nadien fors werk maakte van de Hinderwetvergunningen. Dus werden al die vergunningsaanvragen nageplozen. Dat wil zeggen, voor zover dat ons mogelijk was. Het milieu werd een vak en de deskundigheid bij de ambtenaren nam fors toe. Waar de vergunning ons technisch boven de pet groeide werd dus een beroep gedaan op externe deskundigheid, bijvoorbeeld van de Gelderse Milieufederatie of een wetenschapswinkel. Het voert hier te ver om op alle zaken gedetailleerd in te gaan, van verfopslagplaatsen, de opslag van olie en kleine bedrijven, alles kwam voorbij. Naast die toegenomen aandacht voor het milieu en

vakkundigheid bij de gemeente was er nog een factor van belang. Veel kleinere bedrijven in de bestaande bebouwde kom van Tiel stopten vanwege de leeftijd van de eigenaar of groeiden door en verhuisden naar het industrieterrein.

Heel principieel was de verplaatsing van Margas. Dat bedrijf handelt in propaangas en dat betekende aanlevering per trein, op en overslag van grote hoeveelheden gas midden in Kesteren. Het bedrijf wilde verhuizen naar het industrieterrein Kellen, bij het Amsterdam-Rijnkanaal. Dat maakte het mogelijk om de aanvoer per schip te laten gebeuren, wat veiliger is, totaal nieuwe installaties en het saneren van een gevaarlijke locatie in Kesteren, in het dorp. Om die reden destijds geen bezwaar ingediend tegen de vestiging van Margas in Tiel.

Ook de glasfabriek de Maas met zijn uitstoot van fluor en broeikasgassen werd bij nieuwe vergunningen herhaald of herhaaldelijk onder de loep genomen.

De bouw van de zuiveringsinstallatie heeft de nodige voeten in aarde gehad. Destijds stonken zuiveringsinstallaties fors en met overwegend wind uit het westen zou dat dus nadelig zijn voor Tiel-West. Toen bekend werd dat Passewaaij de beste plek zou zijn omdat de riolen nu eenmaal de smurrie westwaarts afvoeren en daar dus het verzamelpunt was, ontstond er opschudding. Tiel-West kwam in actie, de Milieuwerkgroep raakte er bij betrokken. Naast het argument van de stankoverlast, is de zuivering van afvalwater een industriële activiteit die thuis hoort op een bedrijventerrein. Er kwam een heuse studie met meerdere locaties, waaronder het industrieterrein Kellen als locatie nummer vijf. De actie "Geef ons de Vijf" was toen snel geboren en uiteindelijk kwam ook de zuiveringsinstallatie op het industrieterrein. Pikant is wel dat sindsdien de techniek om stankoverlast te beperken sterk vernieuwd is.

Bodemverontreiniging

Tiel is een oude industriestad. Dat laat zijn sporen in de bodem na. We hadden het al over de grote bodemverontreinigingen onder Verdugt. Maar ook elders werd het nodige in de bodem aangetroffen. De werkgroep heeft de aandacht van de gemeente en de provincie gevestigd op tal van verontreinigingen. Denk aan de voormalige tinfabrieken van Kurz (waar overigens ook een grote opslag van tal van chemische stoffen werd aangetroffen), de RIO.

Een heel apart geval was het ontbreken van riolering in het Visserstraatje. De omwonenden waren de stank van de overlopende beerputten meer dan zat. Ook de Milieuwerkgroep heeft zich ingespannen om die zaak aan de orde te brengen. De gemeente zag tegen de kosten op. De kwestie kwam tot een letterlijk adembenemende ontknoping. De gemeenteraad vergaderde over de kwestie, buurtbewoner Wim Reuvers kwam aanzetten met een afgesloten witte emmer en verwijderde het deksel in de raadszaal. De vergadering werd onderbroken om de zaak te luchten en het Visserstraatje kreeg een riool.

Dan was er ook nog de oude gasfabriek aan de Westluidensestraat. Daar was op het terrein van een meekrapfabriek een gasfabriek gebouwd waar cokesgas gemaakt werd dat gebruikt werd in de huishoudens om te koken en voor de verlichting. Het vergassen van cokes levert afval op in de vorm van koolwaterstoffen en blauwzuur. De gashouder was een markant object die pas laat gesloopt is. Toen het kantoor van de GRR gebouwd werd, is er voor de fundering een kuil gegraven. Waar de vervuilde grond naar toe ging, is altijd een raadsel gebleven. Overigens is de ondergrond nog steeds verontreinigd, nog in 2010 hebben GS van Gelderland besluiten genomen over de aanpak.

gashouder

Het water

Met hulp van de wetenschapswinkel van de universiteit van Utrecht zijn destijds ook monsters genomen van de bodem van de stadsgracht bij de Hucht. Deels om na te gaan of daar ook de vervuiling van de oude gasfabriek aanwezig was, deels om te kijken hoe het stond met de waterkwaliteit. Een onderzoek dat uitgevoerd werd met een wankel, lekkend rubber bootje, gestuntel dat sarcastisch commentaar van de toeschouwers op de vaste wal opleverde. Om maar te zwijgen van de opmerkingen die gemaakt werden toen de lieslaarzen van een van de onderzoekers volliepen. Een overleden walvis krijg je makkelijker op het droge.

Het onderzoek, uitgevoerd midden jaren '80 van de vorige eeuw toonde ondertussen wel aan dat het waarschijnlijk was dat er verontreiniging werd aangetroffen en dat het wenselijk was om de stadsgracht uit te baggeren. Deels omdat de gracht met Waalwater gespoeld werd en er ook verontreinigingen van de vroegere gasfabriek doorsijpelde. Maar die sanering zou na veel problemen en discussie over de verantwoordelijkheid tussen de gemeente en het Zuiveringschap (inmiddels waterschap) Rivierenland pas in 2006 van start gaan.

Tiel ligt aan de Waal. Met de waterkwaliteit van de Waal en de Rijn was het lang niet best gesteld. Vooral de activiteiten van de kalimijnen in Frankrijk hadden, naast die van de chemische nijverheid in de Ruhr, een negatieve invloed. In 1977 ontving Tiel enkele honderden fietsers van de Internationale Rijnfietsstocht die de zaak op de kaart wilden zetten. De werkgroep organiseerde de zaak. Ook staatssecretaris Van Hulten fietste mee. De nieuwe kade was voorzien van kraampjes waar de lokale fietsenmaker goede zaken deed, de veiling voor appels, er was soep. Een van de deelnemers zei waarderend dat ze nog nergens op die manier ontvangen waren.

Ook waren er intensieve contacten met de stichting Rheinwasser, die Tiel meerdere malen aandeed, zeker toen er een antieke Zwitserse salonboot als actieschip was aangeschaft. Er werd, met toenmalig gedeputeerde en later minister Hans Alders aan boord een vaartocht naar Nijmegen gemaakt. Toen het schip even stil lag bij de kerncentrale Dodewaard, kwam de bewaking argwanend met verrekijkers naar buiten. ...Later omgedoopt tot stichting Reinwater zijn de opvolgers van Rheinwasser nog steeds actief op het gebied van educatie.

Blusboot de Batouwe in actie

Een apart aspect van de waterhuishouding is in Tiel-Oost te vinden. Toen die wijk uitgebreid werd eind jaren '50 zijn alle sloten dichtgegooid met als argument dat het riool voor de afwatering van kwelwater van de Waal zou zorgen. Die vlieger ging niet op. Veel bewoners van oudere huizen van deze wijk leven zo al tientallen jaren met periodieke, ernstige overlast van water onder de vloer. Deze overlast werd deels opgevangen doordat de Betuwe bij de fabricage van de jam veel proceswater aan de bodem onttrok. Maar toen dat - na de verhuizing naar Breda - ophield werd de wateroverlast groter. Het pleidooi om de vroegere afwatering door het herstel van weteringen richting de Linge te herstellen is terzijde geschoven. Er kwam een gemaal met een persleiding dat nu ten koste van veel energie het water rechtstreeks naar de Waal uitmaalt. Een gemiste kans. Inmiddels werken de Gemeente Tiel en het Waterschap inmiddels intensief samen om tot een integrale oplossing te komen van de kweloverlast in Tiel-Oost. Overigens was er nog een opmerkelijk incident bij de bestuursrechter. Een lid van de werkgroep (nee, we noemen geen namen) maakte een iets te woest gebaar met zijn arm en stootte een kan water om. Resultaat: een natte rechter en druipende papieren. Of dat iets te maken heeft met het verlies van die procedure?

Ten slotte was er nog de veiligheid op de rivier. Het scheepvaartverkeer nam toe, het Amsterdam-Rijnkanaal maakt de bocht bij Tiel tot een gecompliceerd vaarwater. De nodige incidenten aan boord van schepen konden met een brandweerauto aan boord van de veerpont worden aangepakt, ideaal was dat zeker niet. Die veerponten verdwenen na de bouw van de brug bij Echteld. Goedwillende schippers improviseerden met hun vaartuigen. Er ontstond een roep om blusboten, het Rijk reageerde, er zouden blusboten komen in Dordrecht en Nijmegen. Maar dat is over het water ver weg. Dus vroegen overheden en ook de werkgroep om een blusvaartuig in Tiel. Dat schip is er uiteindelijk gekomen en bewijst goede diensten. De brandweer vindt de boten nu te langzaam en wil ze vervangen door snelle interventievaartuigen.

Hoofdstuk 3- natuur, verkeer en ruimte

Bouwen, bouwen, bouwen!

Zoveel was duidelijk, Tiel was een stad met de ambitie te groeien. De prognoses begin jaren zeventig van de vorige eeuw logen er niet om, er werd uitgegaan van een groei tot uiteindelijk 80.000 inwoners. Het was duidelijk dat de introductie van de pil en geboortebeperking nog niet geland waren bij de planners. Bovendien was er meer, die groei werd van harte politiek omarmd omdat groei moest leiden tot sociale, economische dynamiek. De Betuwe en Tiel hadden het imago van een achtergebleven gebied met een bevolking die vooral uit landbouwers en arbeiders bestond. Meer mensen, vooral meer hoger opgeleide mensen zouden leiden tot meer welvaart. Er was bovendien woningnood, dus gebouwd werd er. Meer mensen levert bovendien meer inkomsten van het Rijk op en ook hogere salarissen voor de bestuurders. Ik herinner mij verhalen van mijn vader dat destijds de nadering van de grens van 30.000 inwoners op het stadhuis in ieder geval scherp in de gaten gehouden werd. Er werd en wordt ook volop geschermd met provinciale opdrachten tot het regionaal opvangen van de bevolkingsgroei. Die bevolkingsgroei viel in de praktijk tegen. De ambitie te groeien naar een stad met 80.000 werd niet bewaarheid. Er is ooit nog een gemeentelijke actie gevoerd onder het motto “Tiel vijftig mille” waarin alle bestaande argumenten nog eens herhaald werden.

De keerzijde was dat buitengebied van Tiel gezien werd als bouwterrein. De bouwplannen stapelden zich op, eerst werd de voormalige Tielse polder volgebouwd, Tiel –West verscheen, de Hennepe, Drumpt, Drumpt-Zuid en de Rauwenhof volgden. Uiteindelijk werd ook de sprong over het Inundatiekanaal gemaakt, Passewaaij verrees. Daarover is veel discussie geweest. Het standpunt van de werkgroep was dat de bevolkingsprognoses veel te optimistisch waren. Bovendien is de opvatting dat het benaderen van het buitengebied als een leeg gebied dat volgebouwd kan worden, leidt tot een verlies van natuur- en landschapswaarden. Wat ontbrak in de benadering van de gemeente, was een visie op natuur en landschap. Dat leidt uiteindelijk tot een verlies aan kwaliteit van de leefomgeving. Daarom is er voor gepleit om niet alleen een visie op het bouwen te ontwikkelen maar ook een visie te maken voor de manier waarop je met het landelijk gebied van de gemeente Tiel zou moeten omgaan, daarbij ook te kijken naar het belang van de landbouw. Die discussie is eigenlijk nooit goed op gang gekomen. Sterker nog, er ontstond een gevoel van ruimtenood omdat de grenzen van de gemeente letterlijk genaderd werden. Iets wat ook bij de gemeentelijke herindeling een rol speelde; de omringende gemeenten kozen er nadrukkelijk voor niet bij Tiel te horen. Zoelen ging zo naar Buren, niet naar Tiel.

Tiel rond 1860

Er is daarom ook nadrukkelijk gepleit voor het bouwen op lege plekken binnen de bebouwde kom, het “inbreiden”. Wel met de kanttekening dat er daarbij een open oog moest zijn voor het behoud van voldoende groen. Voor de hand liggende locaties zijn de voormalige fabriekscomplexen in de stad. Dat is ook uiteindelijk van de grond gekomen, eenvoudig is het niet. Vaak moest de bodem gesaneerd worden en de bouwkosten lagen daarom vaak hoger dan in een weiland. Denk daarbij aan de woonwijk op het Betuweterrein, de voormalige fabrieksterreinen van Daalderop en Kurz. Her en der werd de angst voor al te gretig gebruik van alle open ruimten in de stad ook onder de aandacht gebracht. Dat is een discussie die nog steeds speelt omdat er bouwplannen zijn op het terrein van de

afgebrande villa “Fruithof”, een terrein met hoge bomen dat eigenlijk deel zou moeten uitmaken van de plantsoenen van het hertenkamp aan de Nieuwe Tielseweg.

De bouwplannen van alle gemeenten in het Rivierenland gaven grote ambities en een dito ruimtebeslag te zien. Dat riep ook regionaal het nodige op. Onder aanvoering van Mas Rijksen en zijn echtgenote Tine is er regionaal aandacht voor gevraagd onder de noemer “Red het Rivierenland”. Dat nam niet weg dat er bij Zaltbommel en Neerijnen in de vorige eeuw langs de snelweg een forse verzameling bedrijfsgebouwen verscheen. Ook waren er woeste plannen om in de oksel van de kruising van de snelweg bij Deil een fors winkelcentrum te bouwen. Dat plan sneuvelde toen bleek dat het desastreuze effecten zou hebben voor de binnensteden in de regio.

Om de aandacht te vestigen op het belang van een goede omgang met het groen in en om de stad heeft de milieuwerkgroep in 2005 een visie opgesteld voor de omgeving van het inundatiekanaal. Er is een tentoonstelling en een drukbezochte discussiemiddag in natuur- en educatiecentrum “de Zwerfkei” gehouden. Dit omdat voor het gebied nadrukkelijk de mogelijkheden voor woningbouw open gehouden werden.

De gemeente heeft dit signaal op positieve wijze opgepakt en kwam nadien met een verder uitgewerkte ontwikkelingsvisie op het gebied. Nu nog het geld voor de nodige investeringen vinden.....

Het verkeer

De liefde voor de auto bleef ook in Tiel niet zonder gevolgen. Er zijn stevige discussies gevoerd over de beste verkeersinfrastructuur. Denk aan de Binnenhoek, de uitgang van de garage van het winkelcentrum, de strijd om de ontsluitingsweg van Passewaaij uit het Lingebied weg te houden, de vraag of een derde ontsluitingsweg nu wél of niet nodig is.

De zaak die de meeste aandacht trok was natuurlijk de aanleg van de Betuwelijn. Waarover ik pas recent een trein zag rijden, maar dit terzijde. Van anderen hoor ik dat er inmiddels aardig wat treinen op de lijn rijden. .

Een apart geval was de discussie over de wegenstructuur rond de Binnenstad. De gemeente was voorstander van een hoofdweg via de Bevrijdingslaan met een aftakking door de Kijkuit. De ingehuurde planoloog, van Droffelaar, sprak over “de noodzakelijke amoveringen”. Dat ging goed totdat men er achter kwam dat daarmee de grootschalige sloop van woningen bedoelde. De milieuwerkgroep raakte erbij betrokken. Dat leidde tot een tumultueuze vergadering in het Grachtenhuis waar het gemeentebestuur de oren gewassen kreeg. Er is toen een poster gemaakt met daarop een struisvogel die de kop in het zand stak. Een actie van buurtbewoners om die op een paar plaatsen in de binnenstad te plakken, werd verijdeld door dat de politie langs kwam in wat toen de “blafdaf” genoemd werd. Een bekeuring is niet uitgedeeld, wel werd door een vriendelijke agent op de fiets gecontroleerd of de posters wel verwijderd werden. Uiteindelijk is voor een andere route gekozen, door de Binnenhoek. Wat weer andere problemen, o.a. met fijn stof, opleverde....

Het pleidooi was om de Betuwelijn bij Tiel niet over het Amsterdam-Rijnkanaal te leiden maar er onderdoor. Het was een van die zeldzame gelegenheden waarbij er samen met de gemeente actie ondernomen werd. Met een hoogwerker, de Milieuwerkgroep, de burgemeester en een gedeputeerde op niveau, zullen wij maar zeggen. Overigens kon ik toen niet vermoeden dat ik jaren later voor Hanja May-Weggen zou werken. Zij vroeg zich op een gegeven moment, tijdens de opening van de lijn, af wie er bij Tiel ook al weer actief was. “Een uiterst herkenbare tegenstander” was mijn antwoord. “Dat was jij!” zei Hanja verbaasd.

Over de eeuwige kwestie van het betaald parkeren in de Binnenstad en het echt ontbreken van een fietsbeleid in Tiel zal hier verder gezwegen worden.

Hoewel betaald parkeren binnenkort komt !!

De natuur

Een van de eerste zaken die na de oprichting van de Milieuwerkgroep op tafel kwam, was de ruilverkaveling Avezaath-Ophemert. Dat dreigde een landinrichting oude stijl te worden waarbij optimale omstandigheden voor de landbouw voorop stonden. Samen met de milieuwerkgroep uit Geldermalsen, in de persoon van de onnavolgbare Henk ten Berge (van hem is het volgende citaat: “Hoe vang je een wethouder? Antwoord: je gaat in een natuurgebied staan en doet het geluid van werkgelegenheid na...”), en de werkgroep uit Culemborg, werd er een studie gepubliceerd. Uit Culemborg kwam Chris Kalden mee, later SG van het ministerie van Landbouw en thans directeur van het zwaar belaagde Staatsbosbeheer. Ook kwam Hans Harten, historisch geograaf van de Utrechtse universiteit mee. De studie had effect.

Dag van de ruimte

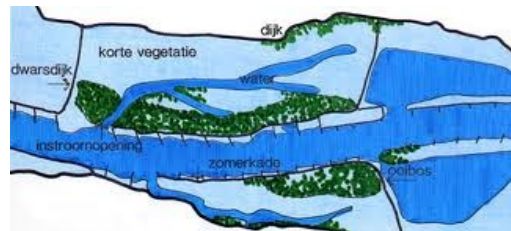
De Steendert bij Ophemert werd natuurreservaat en bovendien bleven de kromme akkers bij Kapel Avezaath gespaard. Dat zijn akkers die hun vorm kregen door de ploegen die in de Karolingische tijd in gebruik waren. Die waren zo moeilijk te hanteren dat men al ploegende keerde waardoor het veld een S-vormig patroon kreeg. In 2007 organiseerden wij samen met de Gelderse Milieufederatie de Dag van de Ruimte, over het ruimtegebruik van Tiel en het rivierengebied. In die tijd speelden zowel de begrenzing van het Nationaal Landschap Rivierenland als de Zoekzones Stedelijke Uitbreiding. Tiel liet de kans grote delen van het buitengebied te laten opnemen in het Landschap graag aan zich voorbijgaan ten faveure van een Zoekzone die een groot deel van datzelfde buitengebied beslaat. Op de Dag van de Ruimte hebben we gewezen op de kwaliteiten van het landschap rond het Tielse deel van de Linge. Bij het bespreken van de bouwplannen bij Kapel Avezaath bleken de kromme of S-akkers als historisch waardevolle en zeldzame landschapsvorm opnieuw onbekend ....

Dichter bij huis heeft de werkgroep, samen met het Comité Behoud de Elzenpasch, zich ingezet voor het behoud van het oude landgoed en de aanliggende weides. Het bos met zijn stinzefflora bleef, het weitje aan de kant van de Meslaan werd volgebouwd. Iets verder van Tiel gelegen is er de Put van Van Mourik, daar speelde een ontgroning waar wij met een afrondend plan instemden onder de voorwaarde van een natuurlijke herinrichting van de oevers. De put is deels verontreinigd door de restanten van een asfaltfabriek. Af en toe duiken weer plannen op om er een recreatiepark te realiseren.

De uiterwaarden

De uiterwaarden stonden in de jaren '80 onder druk. Vindplaats van een unieke flora, thuisbasis voor tal van vogelsoorten, de Waaluiterswaarden zijn bijzonder. Dat werd niet zo gezien. Als er geen grote zandplassen gegraven werden (de Wamelse waard en de Kaliwaal) dan werd er wel een industrieterrein gepland, zoals de Kerkewaard bij Haafden. Bovendien was er dan vervolgens de gedachte dat die grote zandplassen gebruikt konden worden voor de berging van vervuild baggerslib.

Er moest dus iets gebeuren. Binnen de Gelderse Milieufederatie werd de discussie aangezwengeld, wat leidde tot een landelijk symposium onder de titel "Uiterwaarden, hou ze gaaf!". Daar presenteerde Willem Overmars en Dirk Symons een visie op waterhuishouding, natuurbeheer en de uiterwaarden, het plan Ooievaar.

Plan Ooievaar

Dit plan Ooievaar is naderhand de basis geworden voor het landelijk beleid, uitgewerkt bijvoorbeeld in de Gelderse Poort. De uiterwaarden vallen nu voor een groot deel onder Europese bescherming, ze zijn erkend als internationaal belangrijke natuurgebieden. Daar hebben wij dus een klein steentje aan bijgedragen.

Een pleidooi van de werkgroep om de grenzen van het natuurontwikkelingsproject fort St. Andries bij Tiel te leggen is gehonoreerd. Jammer is het dat de gemeente uiteindelijk de Kleine Willemspolder bij het Betuweterrein er uit liet schrappen omdat men daar meer zag in een drijvende woonwijk. Het laatste plan is om de dijk te verbreden met het argument dat het tegen de kwel van Tiel-Oost helpt, maar dat er er woningen op een dergelijke dijk gebouwd kunnen worden is misschien meer bepalend.. Zo'n dijk wordt ook wel een klimaatdijk genoemd.

Schetsplannen Kleine Willemspolder

Zoelen

In de jaren '90 van de vorige eeuw verloren de toenmalige eigenaren de belangstelling voor het landgoed Zoelen. Er waren kapers op de kust waarbij het verhaal ging dat vooral het oude bos kaprijig was. Dat zinde velen niet. De werkgroep schreef een brief aan staatssecretaris Gabor van natuur, net als veel anderen. Er kwam een onderzoek en tot ieders opluchting kocht uiteindelijk Staatsbosbeheer het landgoed Zoelen. Nu maar hopen dat het niet weer verpatst wordt.

Kasteel Soelen

Een recent staaltje van landschapsaantasting was de bouw van fustenloodsen van forse omvang aan de Tielse Rijsakkerweg. Pats, boem, in een gebied met als aanduiding “grote landschappelijke waarde” dus planologisch onmogelijk. Voor de buurtbewoners die terugkwamen van vakantie een verrassing van het onaangename soort. De betrokken ondernemer had een bouwvergunning die nog niet onherroepelijk was. Hij was te goeder trouw, slopen is voor hem zeer nadelig, dus wordt er nu gesproken over een goede landschappelijke inpassing. Een geval van eens maar nooit weer, zullen wij maar zeggen.

Cultuurhistorie

Vroegen in eerste instantie natuurbehoud en het milieu de aandacht van de milieuwerkgroep, al snel kwam daar het behoud van historische landschappen en monumentale gebouwen bij. Bij de activiteiten rond de ruilverkaveling Avezaath-Ophemert was dat al het geval. Nadien pleitte de werkgroep bij het bestemmingsplan Drumpt-Zuid voor het behoud van een karakteristiek laantje, de Moespot, tussen de Elzenpasch en de Lingeweg. De Moespot bleef maar bij de herinrichting van het pad ging veel van de charme verloren.

Tiel veranderde, ook in de binnenstad. Er verdwenen karakteristieke gebouwen, Eben-Haëzer werd gesloopt, een oude stadsbrouwerij op de Oliemolenwal werd zonder pardon ontdaan van de bovenste verdiepingen en verloor haar karakter. In toenemende mate werd daarom ook op de Milieuwerkgroep een beroep gedaan om zich in te zetten voor het behoud van historisch waardevolle panden. Deels met succes. De historische pakhuisgevels in de Westluidense straat kwamen terug in de nieuwbouw, de sloop van karakteristieke voorbeelden van volkshuisvesting uit het begin van de vorige eeuw, de Rode Pannenbuurt en het Badhuisplein konden behouden blijven. Het Badhuisplein werd gerenoveerd maar opnieuw wordt er nu weer gepraat over sloop. Een pleidooi voor het behoud van de oude smederij op de hoek Damstraat/Koornmarkt vond wel gehoor. De plotselinge verkoop van de 70 arbeiderswoningen die de kantonrechter O.J.C. Hoogendijk van Domselaar in 1860 liet bouwen zorgden voor onrust onder de buurtbewoners. De werkgroep voorzag hen van raad om het historisch waardevolle complex te behouden.

Rode Pannenbuurt

In het jaar van het industrieel erfgoed lukte het ook om het Bouwfonds zorgvuldig te laten omgaan met de oude gebouwen van de jamfabriek de Betuwe. De gevel is een reconstructie, maar wel een die karakter aan de buurt geeft. Ook is geprobeerd de stadsboerderij de “Nieuwe Bak” en de karakteristieke herenhuizen van Van Hesteren aan de Grote Brugse Grintweg te behouden. Journalist Peter Brusse brak nog de staf over de Tielse sloopwoede en cultuurbarbarij in Elsevier maar het mocht niet baten.

Ook de Dode Linge, het restant van de hoofdstroom van de Rijn die vroeger ten noorden van Tiel stroomde was onderwerp van discussie. Het herstel van dat riviertje en het aanleggen van een wandelpad, zou een goede herinnering zijn aan het rijke verleden van Tiel als handelsstad en een versterking van het stadsgroen kunnen vormen.

De bouw van een kantoor voor de gasmaatschappij op de plaats van de oude gasfabriek aan de Huf van Burenstraat veroorzaakte ook de nodige opschudding. Het plan was om het vijf verdiepingen hoog

te maken, wat een forse aantasting van het stadsgezicht vanaf de rivier zou betekenen. Het lukte om er een aantal verdiepingen af te praten maar het kantoor blijft zonder meer een kandidaat voor de top van de ranglijst “lelijkste gebouwen in Tiel”. Oost-Duitse plattenbau van het ergste soort.

Van een heel andere aard was de discussie over de dijkverzwaring bij Tiel. Polderdistrict Tielerwaard wilde dat op zijn simpelst oplossen met een nieuwe dijk voor de stadswallen. Nu is geen zinnig mens tegen veiligheid maar het moest ook kunnen met respect voor de historische stadswallen. Ir. Klaas Terhorst kwam met het concept van het kwelscherm. Dat kwam hem op een kritische bejegening te staan van vakgenoten. Toch is die techniek later op tal van plaatsen, onder meer bij Lent, toegepast.

Er is een handtekeningenactie gehouden. Met landbouwplastic werd aangegeven hoe hoog de nieuwe dijk zou worden. Er werden in een mum van tijd meer dan 500 handtekeningen opgehaald. Kunstenaar Lies Veenhoven maakte een poster die grif aftrek vond. Lies heeft daarna nog jaren de omslagen van de gemeentegids van Tiel gemaakt. Er waren nog zo’n vijftig posters over, die allemaal werden opgekocht door een handelaar die de tekst er afknipte en de tekening ingelijst verkocht.....

Het lukte om de hulp van een Delfts waterbouwkundige, ir. G.P. Bourguignon, in te roepen. Hij kwam met een eigen ontwerp. De secretaris van de Gelderse coördinatiecommissie voor de dijkverzwaring riep bij de presentatie verrast: “een contra-expertise, dat zien we zelden!”. De coördinatiecommissie gaf de polder opdracht het plan Bourguignon mee te nemen maar een wat geschoffeerd polderdistrict pakte eerst andere dijkvakken aan en liet het plan Bourguignon in de la liggen. Tot de extreem hoge waterstand van 1995. Toen is het alsnog uitgevoerd. Een klein succes is in dit verband ook dat het roestige hek bij Bellevue, met een gat er in door een granaatinslag uit de oorlog, werd teruggeplaatst. Het is de laatste herinnering aan de aanlegplaats van de stoomraderboten die in de 19^e eeuw van Rotterdam op Nijmegen en Keulen voeren.

De laatste stoomraderboot de Kapitein Kok

Om op een andere manier een impuls te geven aan het behoud van monumenten, zijn er in 1984 vanuit de milieuwerkgroep gesprekken gestart. Dat leidde tot de oprichting van Stadsherstel Tiel, een stichting die panden aankoopt, restaureert en nieuwe gebruikers zoekt. Het is de stichting op die manier gelukt een aantal panden, waaronder het geboortehuis van generaal Chassé aan het Kalverbosch, veilig te stellen. De stichting heeft in de afgelopen jaren echter ook tegenslagen te verduren gehad.

Het probleem bij het behoud van historische gebouwen werd in toenemende mate dat van geld. Slopen en dan de hoogte ingaan, levert winst op en is vaak goedkoper dan restaureren. De tweede factor is dat de overheid- of het nu om Rijk of gemeente gaat- zich in toenemende mate terugtrekt van monumentenzorg. De perikelen rond de verkoop van het gasthuis of de verkoop van “Bellevue” spreken in dat opzicht boekdelen. Juist daarom heeft de Milieuwerkgroep gepleit voor de inzet van de instrumenten uit de ruimtelijke ordening. Leg gevelbreedtes en hoogtes vast in het bestemmingsplan voor de binnenstad, zo is bij herhaling het pleidooi geweest. Daarbij is in diverse procedures nauw samengewerkt met de Oudheidkamer, helaas zonder gevolg.

Wel heeft de gemeente bakzeil gehaald waar het gaat om de verplichting om archeologisch onderzoek te doen bij bouwplannen in de binnenstad. De voorgenomen bouw van appartementen aan de Tolhuiswal, op de plaats waar ooit het stadskasteel van Tiel, tolhuis en dwangburcht van de hertogen van Gelderland stond, is een nieuwe aanslag op het historisch karakter van de stad. De 14^e eeuwse

woning van de stadhouder van Gelre moest er al voor wijken. Het probleem is dat op de een of andere wijze het beeld is ontstaan dat er geen monumenten van belang in Tiel staan en dat monumenten moderne ontwikkelingen in de weg staan. Dat is niet waar, Tiel heeft een bewogen verleden, geplunderd door de Vikingen, een omvochten stad tussen Brabant en Gelre, ingenomen door de Fransen in het rampjaar 1672 en 1795. Na de Franse tijd ontzet door een detachement Kozakken, vernield in de Tweede Wereldoorlog. Wie goed kijkt ziet nog steeds de inslagen van kogels in de binnenstad. Een stad die steeds weer is opgebouwd door de bewoners en dat verhaal is nog steeds zichtbaar voor wie wil zien. Historische binnensteden met een verhaal trekken bezoekers. Het is voor de Tielenaren het verhaal van hun stad. Maar je moet het verhaal willen vertellen en het verleden zichtbaar willen maken.

Nawoord - en nu verder!

Waardevol Tiel heeft zich in de afgelopen jaren intensief met een aantal zaken bezig gehouden. Dat omvat de kwelproblematiek in Tiel-Oost, gekoppeld aan de vraag of de Binnenboomse Wetering nu wel of niet in ere hersteld moest worden. Bouwplannen in de Binnenstad rond de Korenmarkt zijn kritisch gevolgd. Er was de discussie over het nieuwe bestemmingsplan voor de binnenstad en de vraag naar het behoud van de schaal en hoogte van de historische stad. Niet hoger dan de goot van de St. Maartenskerk is daarbij ons uitgangspunt. Daar blijft het niet bij. De vraag is nu natuurlijk aan de orde wat voor de werkgroep de aandachtspunten voor de toekomst zijn.

Waar het milieu aan de orde is, gaat het om de veiligheid van de omgeving. Veilige productieprocessen zijn belangrijk. Het hergebruik van afvalstoffen, het voorkomen van afvalstoffen. Daarnaast is er de veiligheid van het transport. Tiel ligt aan de waal, het Amsterdam-Rijnkanaal, de Betuwelijn en de A15. Een werkelijke bundeling van transportassen, met alle risico's van dien. Juist vanwege de ligging aan de waal is in het Rivierenland de kwaliteit van het water en het watermilieu van groot belang.

De kracht van de natuur en wat zij voor de mensen betekent, ligt in de uiterwaarden van de Waal. Dat zijn de belangrijkste natuurgebieden, toevluchtsoord voor tal van eenden- en ganzensoorten, vogeltrekgebied van internationaal belang. Die uiterwaarden hebben een unieke flora, de stroomdalvegetatie. Ook van groot belang is de Linge met haar uiterwaarden, samen vormen ze een belangrijk landschapselement met grote natuurwaarden. Ook de groene ruimte in de Binnenstad, de Dode Linge en de historische gordel van landgoederen in Zoelen en het behoud van het Zoelense bos zijn voor ons van belang. Dat geldt ook voor de Steendert.

Cultuurhistorisch gezien is een zeer belangrijk punt de wijze waarop wordt omgegaan met de Binnenstad. De schaal van de bebouwing, de zorgvuldige omgang met historische panden en aandacht voor het archeologisch bodemarchief zijn onze aandachtspunten. In het buitengebied ligt de aandacht bij het behoud van historische landschapsvormen als de S-akkers en de voor het rivierenland karakteristieke T-boerderijen.

Ten slotte nog het belangrijkste: de Tielenaars zelf. Wij rekenen het tot onze opgave om met hen de discussie over de toekomst van de stad levend te houden. Want een stad zonder geschiedenis of natuur, die verliest haar ziel.

Waardevol Tiel

voortzetting van:
Milieuwerkgroep Tiel

www.waardevoltiel.nl

Voorzitter:
Arnoud Reijnen

Secretaris:
Kees van Groenigen

Penningmeester:
Janny van Keulen
jam.vankeulen@tiscali.nl

contributies/donaties
ING betaalrekening no.
3386081
t.n.v.
“WAARDEVOL TIEL”
werkgr cultuurhistorie/leef-
omg. te Tiel

Info:

Kees van Groenigen
Leeuweriklaan 14
4005 EV Tiel
tel. 0344-627698
c.van.groenigen@hccnet.nl